

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Základy společenských věd

Občanská nauka 1. ročník

Demokratické vzdělávání na SPŠ na
Proseku

reg. č.

CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001431

Obsah:

1. 1. Události předcházející snahám o demokratizaci
1. 2. 1. Roky 1948 - 1966
1. 2. 2. Rok 1967
2. Průběh roku 1968 - významná data a události
2. 1. Pražské jaro
2. 2. Zrušení cenzury
2. 3. Nekomunistické aktivity
2. 4. Další události roku 1968
3. Okupace 20. -21. srpna 1968
4. Události následující
4. 1. Podzim 1968
4. 2. Rok 1969
5. Závěr - důvody neúspěchu
6. Přílohy
7. Použitá literatura

Vazba na ŠVP

Charakteristika tématu

Výchova k demokratickému občanství se zaměřuje na vytváření a upevňování takových postojů a hodnotové orientace žáků, které jsou potřebné pro fungování a zdokonalování demokracie. Nejde však pouze o postoje, hodnoty a jejich preference, ale také o budování občanské gramotnosti žáků, tj. osvojení si faktické, věcné a normativní stránky jednání odpovědného aktivního občana.

Současný stav

Výchova demokratického občana

Charakteristika průřezového tématu

Výchova k demokratickému občanství se zaměřuje na vytváření a upevňování takových postojů a hodnotové orientace žáků, které jsou potřebné pro fungování a zdokonalování demokracie. Nejde však pouze o postoje, hodnoty a jejich preference, ale také o budování občanské gramotnosti žáků, tj. osvojení si faktické, věcné a normativní stránky jednání odpovědného aktivního občana.

Výchova k demokratickému občanství se netýká jen společenskovední oblasti vzdělávání, v níž se nejvíce realizuje, ale prostupuje celým vzděláváním a nezbytnou podmínkou její realizace je také demokratické klima školy, otevřené k rodičům a k širší občanské komunitě v místě školy.

Přínos tématu k naplňování cílů rámcového vzdělávacího programu

K odpovědnému a demokratickému občanství je třeba mít dostatečně rozvinuté klíčové kompetence (komunikativní kompetence, personální a sociální kompetence, kompetence k řešení problémů a k práci s informacemi,...), proto je jejich rozvíjení při výchově k demokratickému občanství velmi významné.

Kromě toho jsou žáci vedeni k tomu, aby:

- měli vhodnou míru sebevědomí, sebeodpovědnosti a schopnost morálního úsudku;
- byli připraveni si klást základní existenční otázky a hledat na ně odpovědi a řešení;

- hledali kompromisy mezi osobní svobodou a sociální odpovědností a byli kriticky tolerantní;
- byli schopni odolávat myšlenkové manipulaci;
- dovedli se orientovat v mediálních obsazích, kriticky je hodnotit a optimálně využívat masová média pro své různé potřeby;
- dovedli jednat s lidmi, diskutovat o citlivých nebo kontroverzních otázkách, hledat kompromisní řešení;
- byli ochotni se angažovat nejen pro vlastní prospěch, ale i pro veřejné zájmy a ve prospěch lidí v jiných zemích a na jiných kontinentech;
- vážili si materiálních a duchovních hodnot, dobrého životního prostředí a snažili se je chránit a zachovat pro budoucí generace.

Obsah tématu a jeho realizace

Výchova k odpovědnému a aktivnímu občanství v demokratické společnosti zahrnuje vědomosti a dovednosti z těchto oblastí:

- osobnost a její rozvoj;
- komunikace, vyjednávání, řešení konfliktů;
- společnost – jednatelce a společenské skupiny, kultura, náboženství;
- historický vývoj (především v 19. a 20. století);
- stát, politický systém, politika, soudobý svět;
- masová média;
- morálka, svoboda, odpovědnost, tolerance, solidarita;
- potřebné právní minimum pro soukromý a občanský život.

Inovace

Při realizaci projektu se chceme zaměřit především na tato témata:

- **ve vytvoření demokratického klimatu školy** (např. dobré přátelské vztahy mezi učiteli a žáky a mezi žáky navzájem);
- v náležitém rozvržení prvků průřezového tématu do jednotlivých částí školního vzdělávacího programu včetně plánované činnosti žáků mimo vyučování;

- v cílevědomém úsilí o dobré **znalosti a dovednosti žáků**, které jsou nezbytně potřebné pro informované a odpovědné občanské a jiné rozhodování a jednání; tyto vědomosti a dovednosti budou žáci nejvíce získávat ve vyučovacích předmětech zaměřených na jazyky, výchovu k občanství, ekonomické předměty a společenskovední vzdělávání, tedy např. v občanské nauce, v základech společenských věd nebo v dějepisu;
- v **promyšleném a funkčním používání strategií výuky**, např. používání aktivizujících metod a forem práce ve výuce, jako je problémové a projektové učení, kooperativní učení, různé diskusní a simulační metody, metody směřující k rozvoji prosociálního chování, k rozvoji funkční gramotnosti žáků (tj. schopnost číst textový materiál s porozuměním, interpretovat jej, hodnotit a používat pro různé účely) atp.;
- v realizaci mediální výchovy.

Učební osnovy

Učivo	ŠVP výstupy	Inovace
Výsledky 2. světové války	Svět v blocích	Co předcházelo pokusu o demokratizaci společnosti v Československu
Studená válka	Východní blok	Charakteristika období 1948–1966 v Československu
Politický vývoj	Východní a západní blok	Politický vývoj v Československu v 60. letech 20. století
RVHP a Varšavská smlouva	Diktát SSSR pro země v jeho sféře vlivu	Okupace Československa v roce 1968 a události následující

Neúspěšná snaha o demokratizaci společnosti v Československu v 60. letech 20. století

1. 1. Události předcházející snahám o demokratizaci

1. 2. 1. - Roky 1948 – 1966

V historii se nyní vrátíme až k době po r. 1948, kdy Sovětský svaz dotvořil svůj mocenský blok v Evropě. Mimo tento - pevně zorganizovaný blok - existovalo i jakési společenství komunistických států, kam patřily i asijské země, ty však měly vazby na Sovětský svaz volnější, než v Moskvou ovládaném evropském bloku. Sovětský svaz považoval tento blok za samozřejmý a za svou "odměnu" za účast a vítězství v II. světové válce. Západní velmoci tuto sféru vlivu respektovaly, protestovaly však proti způsobu uplatňování této nadvlády.

Vzhledem k omezeným možnostem - účelu - této práce není možné se podrobně zabývat celými dvaceti lety, které roku 1968 předcházely, i když tento rok byl jejich vyústěním. Pojdme si je tedy rozdělit na několik etap a stručně se podívat na nejdůležitější události. První etapou bude bezesporu období 1948 - 1956. Tuto dobu můžeme charakterizovat jako etapu bezpodmínečného podřízení se diktátu Moskvy. Skončila však krizí bloku nejen jako celku, ale i jednotlivých členů. Do roku 1956 také patří kořeny rozpadu společenství komunistických států a začátek "drobení" sovětského bloku. K tomu přispěly jak spory mezi komunistickými stranami, tak i neslučitelné zájmy dvou socialistických velmocí (SSSR a Číny), ale i osobní vztahy. Klíčovým byl XX. sjezd KSSS, kdy došlo ke zveřejnění krize. Tím se dostáváme k druhé etapě datované roky 1956 - 1964. Od té doby slábla autorita SSSR a KSSS a postupem času došlo i faktickému rozdělení socialistického tábora. Během období krize odpadla od sovětského bloku Albánie a problémy byly s celou řadou dalších států. Z toho vyvstala potřeba změnit způsob ovládání těchto států Sovětským svazem - většina změn je spojována se jménem N. S. Chruščova. Výsledky jeho koncepce byly však rozporuplné - převaha ve vojenské oblasti a technice, na kterou Varšavská smlouva spoléhala, se vytrácela ve srovnání s moderní technikou NATO, socialistický svět oproti kapitalistickému stále více zaostával i v hospodářské oblasti. Nakonec Sovětský svaz na Chruščovovo "dohnat a předejnat" rezignoval. Tím skončilo období změn a Chruščov byl (po odstoupení v r. 1964) nahrazen Leonidem I. Brežněvem. Reakce na odchod Chruščova byly různé - představitelé Číny, Vietnamu a Severní Koreje změnu přivítali, na Kubě byl reakcí šok, a citlivě byl jeho odchod vnímán i v Praze - Chruščov byl u nás ještě 5. září na oficiální návštěvě a 14. října byl odvolán. Navíc mezi Novotným a Chruščovem byl velmi přátelský vztah. Nicméně i po jeho odchodu byl Novotný ujistěn, že na vztazích mezi námi a SSSR se nic nemění a nastavená politika zůstává platná. Oficiálním důvodem odchodu Chruščova byl jeho vysoký věk a zdravotní stav. Sovětský velvyslanec Zimjanin ale také uvedl, že Chruščov byl odvolán z funkcí mimo jiné za "hrubé narušení leninských norem...za kult osobnosti Chruščova, který on pomáhal spoluvytvářet". Jeho rychlý odchod vyvolal jen další napětí a nedůvěru mezi socialistickými státy. Chruščovův následník Brežněv zastavil kolotoč ekonomických a personálních změn a tzv. stabilizací kádru (přidělování doživotních funkcí) zmrazil politické poměry uvnitř Sovětského svazu na dalších třicet let. Poslední etapa před "naším" rokem 1968 začíná rokem 1965. Na podzim tohoto roku pozměnil Sovětský svaz zásadně vojenskou

doktrínu Varšavské smlouvy a v důsledku stále stoupajícího zbrojení a pokračující studené války, si Moskva v tajné úmluvě vynutila souhlas s budoucím zřízením tří sovětských raketových základů na československém území. V dalším roce poprvé Moskva navrhla trvalou dislokaci dvou sovětských divizí a Praha odmítla. Následovaly nejméně dvě další žádosti, poslední v létě r. 1967. Vzhledem k tomu, že prezident a první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný nesl spoluzodpovědnost za persekuce v 50. letech, docházelo v Československu ke změnám, uvolnění a mírným reformám - oproti ostatním zemím východního bloku v 50. a 60. letech - jen velmi pomalu. Političtí vězni z procesů 50. let se dočkali amnestie až v r. 1960 (o čtyři roky později než v Sovětském svazu). Od počátku 60. let narůstala v samotné KSČ stále otevřenější nespokojenost s Novotného vládnutím. Opozice se projevovala silněji na Slovensku, kde mu vyčítali jeho účast na politickém procesu s tzv. "buržoazními nacionalisty" (1954) a omezení pravomoci slovenských orgánů v r. 1960. "Buržoazní nacionalisté" se sice v r. 1963 dočkali rehabilitace (někteří se vrátili do politiky - G. Husák), ale řešení pravomocí stále vázlo. Prosakující šokující informace o politických procesech, mučení a způsobech získávání doznání, způsobovaly mnohým, dosud idealistickým, komunistům z řad intelektuálů velké rozčarování a deziluzi. Velmi neuspokojivé byly i hospodářské výsledky a k provedení nutných hospodářských reforem (vypracoval přední ekonom O. Šik) nenašel Novotný odvalu. Nespokojenost široké veřejnosti sílila. Zmírnila se také omezení ohledně vycestování mimo republiku. Jen v roce 1965 navštívilo Západ více než 150 000 československých občanů. Ti se vraceli domů naprosto ohromeni životní úrovní a svobodou v "kapitalistické cizině". Novotného vládnutí ještě přežilo 13. sjezd KSČ (jaro 1966), ale krátce nato se již události daly do pohybu. Vedení Komunistické strany Slovenska potvrdilo ve svém čele Alexandra Dubčeka (zvoleného v r. 1963) - bývalého člena rehabilitačních komisí, který imponoval dokonce i části veřejnosti a o jehož vůli k reformám nebylo proč pochybovat. Oproti tomu Novotný byl vnímán velmi negativně jako stalinista a příčina většiny problémů.

1. 2. 2. - Rok 1967

Pozici Novotného velmi oslabil 4. sjezd československých spisovatelů (květen 1967), na kterém literáti (většinou členové KSČ - např. L. Vaculík, P. Kohout.) velmi ostře kritizovali nejen Novotného, ale i posledních 20 let. Vznegli požadavek na větší míru svobody, samozřejmě při zachování socialistického režimu a vlády KSČ. Jako by tím chtěli dát komunistické straně "druhou šanci" k nastolení skutečného demokratického socialismu, ve který alespoň část z nich stále ještě věřila. Reforma, o které se do té doby pouze debatovalo, získala již jasné rysy. Měla změnit tzv. státní socialismus v tzv. socialismus s lidskou tváří, k němuž se mělo dospět specifickou československou cestou, tedy do značné míry nezávislou na Sovětském svazu. Měla to být reforma komunistické strany a státního byrokratického aparátu, směřující k větší demokracii, ale se zachováním vedoucí úlohy KSČ. Do rozpadajícího se hospodářství měly být včleněny prvky tržního hospodářství, důležitou součástí reformy měla být rehabilitace bývalých politických vězňů a jistota, že státní bezpečnost již nikdy nebude užívat neomezené síly. Součástí reformy mělo také být zavedení "socialistického právního státu" se znovunabytým principem dělby moci (moc zákonodárná, výkonná a soudní). Naopak se reforma rozhodně neměla dotknout orientace na Sovětský svaz

a komunistického monopolu moci (politická pluralita nebyla žádoucí). Pokus Novotného o zásah proti literátům pak ztroskotl na nedostatku podpory uvnitř samotné KSČ. Na jeho straně stálo už jen "branně-bezpečnostní" 8. oddělení ÚV KSČ. Novotný žádal pomoc z Moskvy, jako důvod uvedl, že se v Praze schyluje ke kontrarevoluci a "opakování Maďarska 1956". 8. prosince 1967 přicestoval Brežněv tajně do Československa a sešel se jak s Novotným, tak následně i s Dubčekem. Protože Novotnému nedokázal odpustit jeho stalinistickou minulost a nesouhlasný dopis, který poslal Novotný po sesazení Chruščova do Moskvy, a protože usoudil, že populárnější Dubček povede stranu lépe než Novotný, nedočekal se od něj prezident žádné opory a reformisté od ně dostali "zelenou". Brežněv ji propašoval do slavné věty k československým představitelům: "Éto vaše dělo! (Je to vaše věc)". Novotného se pokusili reformisté odvolat hned v prosinci na nejbližším zasedání ÚV KSČ. Díky protahování schůze se mu podařilo získat čas alespoň do začátku ledna. Během vánočních svátků 1967 uvažoval Novotný dokonce o vlastním silovém řešení, a to i bez pomoci SSSR. Zjistil však, že v armádě již nemá na nejvyšších místech prakticky žádnou podporu.

2. Průběh roku 1968 - významná data a události

2. 1. Pražské jaro a obrodný proces

Hned po Novém roce pokračovalo přerušené zasedání ÚV KSČ, na kterém se schylovalo k závažným personálním změnám ve vedení strany a předsednictvo nemohlo převažující názor v ÚV dále ignorovat. Vznikla tzv. konzultační skupina, která měla najít kompromisní řešení. 4. ledna bylo rozhodnuto, že stranické a nejvyšší státnické funkce budou od sebe odděleny. A to již byl jasný signál pádu Novotného. 5. ledna se přistoupilo k volbě nového prvního tajemníka ÚV KSČ a jednomyslně byl zvolen A. Dubček, čímž bylo rozhodnuto o novém politickém kurzu, i když Novotný stále zůstal prezidentem. Dubčeka uznalo i sovětské vedení za stranického vůdce Československa. Na oficiální návštěvě Dubčeka v Moskvě (konec ledna 1968) Brežněv ochotně vyslechl jeho plány, ale zřejmě je zcela nepochopil, neboť mu vyslovil plnou podporu. Představitelé ostatních evropských komunistických zemí však v reformách poznali "kontrarevoluci" a své znepokojení tlumočili do Moskvy. Události v Československu mezitím směřovaly k demokratizaci a k očekávaným reformám. Začal kolotoč personálních změn, nejdříve na nejvyšších místech, později v celé straně, státní správě a společenských organizacích. Nahoru stoupali i komunisté, kteří se později od reformního křídla odvrátili - V. Biřák, G. Husák (pozdější symbol normalizace), M. Jakeš... Právě datem 5. ledna 1968 začalo období nazvané zahraničními novináři jako Pražské jaro. Jeho konec je datován dalším mezníkem a tím bylo schválení Akčního programu na dubnovém zasedání ÚV (4. -5. dubna 1968). Lednové zasedání se svými změnami otevřelo sice možnosti reformu, ale byl to jen začátek cesty. Rostl tlak (zejména na Slovensku), aby Novotný odstoupil i z funkce prezidenta republiky a i sdělovací prostředky zahájily kampaň přímo proti němu. První veřejný požadavek na rezignaci zazněl 15. března a pro jeho odchod se vyslovilo i předsednictvo ÚV. 22. března oznámil Novotný svou abdikaci. Jeho odchod spustil lavinu rezignací i v nižších orgánech strany, na národních výborech a v nejrůznějších organizacích.

Hlavním cílem nového stranického vedení byly další personální změny a hlavně schválení Akčního programu KSČ (Příloha č. 1), který je klíčovou písemností z období Pražského jara a až do 21. srpna se reformní komunisté snažili jeho body naplňovat. Mezi jeho hlavní teze patřil požadavek na vlastní cestu socialismu, požadavek na demokratizaci společenského života i KSČ, sliboval svobodu slova (ve sdělovacích prostředcích i v umělecké tvorbě - o svobodě v náboženství se ale nezmiňoval), zavazoval vládu k uskutečnění ekonomické reformy, kritizoval praktiky používané komunistickou mocí v 50. a 60. letech, vyřešení státoprávní otázky a uváděl i myšlenku "zestátnění moci", kdy více pravomocí mělo příslušet vládě a parlamentu. Na svou dobu a poměry v komunistických státech to byl pozoruhodný dokument, který dodnes vzbuzuje zájem historiků i politologů. Dodnes se spekuluje o tom, do jaké míry ovlivnil tento dokument rozhodnutí SSSR použít v srpnu vojenskou sílu. Jisté je, že posrpnové, normalizační vedení KSČ celý program zavrhl a dokument jako celek označilo za podvrtné dílo. Pražské jaro plynule pokračovalo obrodným procesem, který začal dubnovým zasedáním ÚV, a od kterého si nové vedení i velká část veřejnosti slibovala další personální změny a uskutečnění reformy. Parlament pracoval na urychlené novelizaci řady zákonů, došlo k rekonstrukci vlády - 8. dubna byl předsedou vlády jmenován Oldřich Černík a místopředsedou vlády autor ekonomické reformy Ota Šik. Počátkem dubna obsadili reformátoři všechny klíčové posty ve vládě i ve straně. Na místo ministra vnitra byl dosazen Josef Pavel (pro SSSR nepřijatelný), který postupně začal naplňovat jeden z bodů Akčního plánu a připravoval reorganizaci StB a dalších represivních složek. Operativní technika již nesměla být používána ke sledování politických aktivit občanů, ale pouze k odhalování činnosti cizích tajných služeb.

2. 2. Zrušení cenzury

Dubčekovo vedení také zrušilo cenzuru, což mělo pro celkový vývoj Pražského jara zřejmě nejzávažnější důsledky. Jak uvádí J. Hoppe, ve své knize Opozice '68 "lze tvrdit, že zrušení cenzury bylo v období pražského jara asi jedinou dokonanou systémovou změnou". KSČ přestala ovládat média a ta sama se stala jejich kritikem. Nutno však říct, že svoboda slova nebyla plánovaným krokem, ale přišla do Československa nečekaně, jako výsledek tří – procesů. Prvním byl odchod Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, čímž se rozpoutal uvnitř komunistického aparátu poziční boj a moc byla poněkud bezprizorní. KSČ s Dubčekem muselo nejdříve dokončit "boj" s Novotným, a protože k tomu nemělo ještě dostatek sil a dostatečnou sílu, která by Novotného donutila k rezignaci z postu prezidenta, přenesli tento boj do veřejného prostoru a skutečně netrvalo dlouho a z médií se ozvaly hlasy volající po Novotného odchodu. Tím sice KSČ dosáhla svého, ale přineslo jí to i komplikace, když tím probudila "běžného občana" a nechala ho vyzkoušet si svou sílu, kterou mu pak už nemohla jen tak vzít. Druhým procesem bylo dozrívání konfliktu mezi Svazem spisovatelů a KSČ. Za zásahem proti spisovatelům stál Jiří Hendrych (druhý muž stranického vedení, byl odpovědný za mediální oblast), který když zjistil, že se k moci dostávají odpůrci Novotného, chtěl posílit svou pozici tím, že z nepřátelských spisovatelů udělá spojence. V polovině února 1968 se sešel s předsedou Svazu spisovatelů Eduardem Goldstückerem a dohodl se s ním, že zakázané Literární noviny budou opět vycházet, i když s pozměněným názvem Literární listy a že vyhození redaktoři se mohou vrátit na svá místa. Toto povolení Literárních novin/listů -

symbolu kritického psaní za Novotného - znamenalo pro většinu veřejnosti i pro část komunistického aparátu totéž, co zrušení cenzury. Nulté číslo pak vyšlo 22. února a první řádné číslo 1. března. A konečně třetím procesem byla tzv. Šejnova aféra. Gen. Jan Šejna patřil mezi Novotného chráněnce a blízké přátele. Proto se také stal generálem, ačkoliv mu k tomu chyběla kvalifikace i věk. Už za své doby měl špatnou pověst a již jako generál a poslanec se zapletl do machinací s jetelovými a travními semeny a ojetými auty, které mu vynesly přes půl milionu tehdejších korun a také přívlastek "semínkový generál". V posledním únorovém týdnu se ho chystala policie za jeho "aktivity" zatknout, Šejna však využil svůj diplomatický pas a přes Maďarsko, Jugoslávii a Itálii se dostal - i s ofotografovanými mobilizačními plány Varšavské smlouvy - až do USA. Dubčekovo, ještě nejisté, vedení se muselo od této aféry jasně distancovat a zrušení cenzury tento okamžitý efekt poskytlo. Formálně, na Hendrychův návrh, byla cenzura usnesením 4. března zrušena, fakticky se tím vlastně jen potvrdil již daný stav. Celý proces pak završilo usnesení Černíkovy vlády z 21. června, které povolovalo prezentaci osobních názorů publicistů ve sdělovacích prostředcích, a to i odlišných od oficiálních informací a stanovisek. Změn ve stylu informování sdělovacích prostředků si mohli občané povšimnout už od ledna. Tisk náhle nešetřil kritikou na předchozí politiku KSČ a na celé období od února 1948. Psalo se o nutnosti demokratizace, právu občanů na pravdivé informace, nápravě deformací, o právu občanů na vlastní názor... Všechny tyto články a komentáře byly tiskovým odborem sovětského velvyslanectví překládány a posílány do Moskvy. V ostatních komunistických státech jimi byli zděšeni, jen Moskva zatím zachovávala klid - Brežněv zřejmě nechtěl zatím připustit, že se podporou Dubčeka dopustil chyby. Význam sdělovacích prostředků ještě vzrostl po dvou březnových mítincích nazvaných "Mladí se ptají", které byly přenášeny rozhlasem a lidé tak poprvé měli možnost slyšet radikální reformní komunisty a jejich názory živě. Sledovanost médií okamžitě prudce stoupla. Do vysílání byly zařazeny nové publicistické pořady, ve kterých byly otevírány veřejné diskuse o současném stavu společnosti a nutných změnách, reformách, východiscích. Žhavým tématem byly také poúnorové politické procesy a dokonce i události kolem února 1948. Dokument V. Vávry Na pomoc generální prokuratuře otevřel opět otázky kolem smrti Jana Masaryka. Od června působila československá televize téměř nezávisle na politické moci, odmítala dokonce i některé žádosti KSČ, které se snažilo vysílání korigovat alespoň do té míry, aby nepopuzovalo Moskvu. Přes protesty KSČ odvysílala televize plný text prohlášení Dva tisíce slov (Příloha č. 2) a také výhrůžný dopis představitelů pěti zemí Varšavské smlouvy adresovaný reformnímu vedení KSČ. Televize tak zhoršovala napjaté vztahy s Kremlem.

2. 3. Nekomunistické aktivity

Zrušení cenzury a vůbec celkové uvolnění umožnily vznik různých nekomunistických a politických iniciativ vznikajících mimo Národní frontu. Obnovení činnosti se dočkaly také spolky rozpuštěné po únoru 1948 (Sokol, Junák...). Z nově vzniklých spolků vstoupilo do povědomí hlavně sdružení K 231, Klub angažovaných nestraníků (KAN) a Přípravný výbor sociálně demokratické strany. Žádná z těchto organizací nechtěla samozřejmě pracovat ilegálně a tak musely požádat státní a komunistické orgány o oficiální povolení. Právo na existenci odvozovaly od Akčního programu, v němž KSČ deklarovala naplnění ústavou

zaručených občanských práv a svobod. Sdružení K 231 bylo občanské sdružení organizující politické vězně z 50. a 60. let. Číslovka v názvu odkazovala na zákon na ochranu republiky, na základě kterého byla většina bývalých vězňů odsouzena. Sdružení žádalo plnou rehabilitaci pro všechny. Vzniklo v podstatě v podzemním bytě Oty Rambouska, bývalého agenta-chodce, který po r. 1968 emigroval do Spojených států a o Sdružení vydal (spolu s Ladislavem Gruberem) již v emigraci Zprávu dokumentační komise K 231. Do čela byl zvolen Karel Nigrín. Klub angažovaných nestraníků vznikl 5. dubna. Sdružoval všechny zájemce o politickou angažovanost, kteří nebyli nebo nechtěli být členy KSČ ani žádné jiné strany tehdejší Národní fronty. 16. května byla dopisem Ministerstva vnitra povolena přípravná činnost KAN, ale bez schválení stanov. Předsedou přípravného výboru KAN byl Ludvík Rybáček. V červnu 1968 ho v roli předsedy přípravného výboru vystřídal MUDr. Jan Štěpánek. V průběhu léta docházel uvnitř KAN k rozporům o koncepci klubu a na venkově byl KAN používán k protikomunistickým výpadům. KAN se také stával terčem útoků komunistických funkcionářů, kteří nechtěli připustit vznik další politické strany. Po okupaci 21. srpna byl na tajné schůzce přípravného výboru KAN vydán dokument o zastavení činnosti KAN a zničeny seznamy členů. 29. srpna předsednictvo ÚV Národní fronty prohlásilo, že považuje politický systém NF za vyhovující a uzavřený. 5. září ministerstvo vnitra zakázalo činnost KAN. Přípravný výbor sociálně demokratické strany byl jednou z nejvýznamnějších přípravných iniciativ pro vznik nové politické strany. Vzhledem k panujícím názorům a náladě ve společnosti se dalo předpokládat, že obnovená sociální demokracie by se mohla stát významným konkurentem reformní KSČ, což byl pro komunisty problém sám o sobě, navíc proti jejímu vzniku ostře protestoval i Sovětský svaz. Vedení KSČ pak použilo pro eliminaci pro ni významné hrozby nejsilnější zbraň - volání po uklidnění stále napjatějších vztahů se sovětským vedením a jeho satelity. Lidé z přípravného výboru sociální demokracie nátlaku KSČ ustoupili, protože nechtěli ohrozit dosavadní výsledky demokratizačního procesu. Proto před schůzkou předsednictev KSČ a KSSS v Čierné nad Tisou pozastavil na žádost Dubčekova vedení přípravný výbor ČSSD svoji činnost a po sovětské srpnové invazi ji pak 2. září 1968 zcela ukončil.

2. 4. Další události roku 1968

Po abdikaci Novotného na funkci prezidenta, bylo třeba zvolit novou hlavu státu a poprvé od roku 1948 se v médiích diskutovalo o více kandidátech. Mezi ně patřil Č. Císař (bývalý ministr školství), J. Smrkovský (přední reformátor), L. Svoboda (ředitel Vojenského historického ústavu). Právě Svobodu vyhodnotilo Dubčekovo vedení jako nejvhodnějšího kandidáta - umírněný reformista, oblíbený Moskvou a původně nestraník. 30. března byl tak v tajné volbě zvolen prezidentem Československa. Vzhledem k silícím obavám ostatních komunistických zemí z vývoje v Českoslovesku, sílil také tlak na Brežněva, aby uznal, že se v Dubčekovi zmyšlil a že události v Československu směřují ke kontrarevoluci. A tak mezi Moskvou, Varšavou, Berlínem, Budapeští a Sofií vznikla koalice proti Československu, pozdější varšavská pětka. Stranou se drželo pouze Rumunsko. K pokárání reformních komunistů došlo hned 23. března na schůzce zemí RVHP v Drážďanech. Reformisté sice vývoj v naší zemi hájili, ale bez úspěchu. Další aktivitu varšavské pětky bylo možné zaznamenat po rekonstrukci československé vlády (8. dubna) a zveřejnění Akčního programu

(10. dubna). Již tehdy se na program jednání pětky dostala varianta případného vojenského zásahu. 25. dubna byly naplánovány podrobnosti (již dříve domluveného) velkého spojeneckého cvičení za účasti čtyř armád na území Československa. Předsednictvo KSČ sice zvažovalo, že cvičení odvolá - obávalo se, že by mohlo přerůst ve vojenskou intervenci - nakonec s ním přeci jen souhlasilo. Důvodem byla obava, aby si to Kreml nevyložil jako snahu ČSSR opustit Varšavskou smlouvu. Toto cvičení bylo zahájeno 20. června (do vojenských prostor v západních Čechách se přesunuly kromě československých, také sovětské, maďarské a polské jednotky). V květnu odcestovala za Brežněvem delegace předsednictva ÚV (Dubček, Černík, Smrkovský a Biľak). Brežněv je varoval před "protisocialistickými silami" a hrozbou "kontrarevoluce". Vadilo mu zrušení cenzury, změny v bezpečnostním aparátu a vznik nekomunistických aktivit. Požadoval vysvětlení a slib nápravy. Po návratu z Moskvy jednalo užší vedení ÚV 36 hodin o sovětském požadavku na zásah proti změnám, ale nakonec se rozhodlo nevyhovět a pokračovat v nastoupených reformách bez ohledu na názor Kremlu. Pak následoval pár týdnů ze strany Moskvy klid, který však byl jen klidem před bouří. Kreml si během té doby vytipovával potenciální kolaboranty ve vedení KSČ. V těch dnech byl přijat zákon o soudní rehabilitaci, s cílem odčinit křivdy spáchané v předchozích dvaceti letech. 27. června pak v časopise Literární listy (a dalších třech denících) vyšel manifest Dva tisíce slov (Příloha č. 2), který vybízel občany k angažovanosti a k zúčtování se zastánci starých pořádků a stal se záminkou k otevřenému politickému útoku. Vedení komunistických stran zemí varšavské pětky zaslala okamžitě do Prahy velmi ostré protestní dopisy. Ty končily návrhem na uspořádání společné schůzky vedení všech šesti komunistických stran. Předsednictvo ÚV o těchto dopisech v červenci jednalo, rozhodlo se na návrh nepřistoupit a navrhlo "bilaterální jednání". Zřejmě doufalo, že svá stanoviska snáze obhájí na jednáních jeden proti jednomu. Reakcí však byla schůzka představitelů pětky a schválení textu dalšího, tentokrát společného otevřeného dopisu adresovanému vedení KSČ. Výhrůžný dopis ještě ostřeji zhodnotil situaci v Československu a vyhlásil jasné ultimativní požadavky. ÚV KSČ si nepřál, aby byl obsah dopisu zveřejněn, přesto se tak stalo a po otištění vzbudil velké rozhořčení. ÚV v odpovědi obhajoval nastoupenou cestu a odmítl vnější nátlak. Potřetí se tak postavil proti požadavkům Kremlu. Tato korespondence je známá jako "dopisová aféra". Ve stejné době končilo vojenské cvičení Varšavské smlouvy a sovětská vojska - i když s malým zpožděním - z Československa odcházela. Ale nevzdálila se příliš daleko od hranic a na jihu Polska a NDR se již shromažďovaly mohutné vojenské síly. Nicméně Brežněv stále ještě doufal, že se vše podaří vyřešit vyjednáváním a přesvědčováním a navrhl bilaterální schůzku představitelů KSČ a KSSS, která se uskutečnila 29. - 31. července v Čierne nad Tisou. V celém Československu sílilo napětí a obavy ze sovětského nátlaku, ale také podpora vlády, kterou vyjadřovaly nejen orgány strany a organizace Národní fronty, ale i pracovní kolektivy a jednotliví občané. A podpora přicházela i ze zahraničí, za KSČ se postavila i většina komunistických stran západních zemí. Známa je věta Oldřicha Černíka, kterou pronesl v předvečer schůzky v Čierne: "Všichni s námi sympatizují, ale vybojovat si to musíme sami!". Obsah rozhovorů ze schůzky v Čierne nad Tisou se nijak zvlášť nelišil od předcházejících jednání. Sověti varovali před kontrarevolucí a nabízeli jim všestrannou podporu v boji s protisocialistickými silami. Československá strana se hájila, že KSČ požívá autority jako nikdy předtím a situaci má plně pod kontrolou. Poslední den jednal Dubček s Brežněvem mezi čtyřma očima. Z tohoto rozhovoru neexistuje žádný záznam a Brežněv z něj odjížděl v optimistické náladě s tím, že rozhodnutí o invazi odložil a Československo podle něj dostalo poslední šanci. To ovšem neznamená, že by Dubček, nebo někdo jiný z československých představitelů, Brežněvovi

něco slíbil. Sovětská strana totiž vycházela z dosavadní praxe, kdy vznesené požadavky považovala druhou stranou automaticky za přijaté. Za úspěšnou označil schůzku i ÚV a veřejnost byla nadšena. Média referovala o uklidnění situace, vztahy se Sověty se prý urovnaly a reformy poběží dál. 3. srpna opustil Československo poslední voják a většina představitelů KSČ uvěřila, že nebezpečí intervence bylo opravdu zažehnáno. Moskva však vnímala situaci jinak a nastavený čas jako čas pro nápravu poměrů v Československu a také k doladění posledních vojenských příprav. Během následujících dvou týdnů se však v Praze nic nezměnilo, naopak televize začala vysílat nové necenzurované pořady, pracovalo se na ekonomické reformě, KSČ připravovala podklady pro 14. sjezd (Sověty zakázaný), Pavel dál demokratizoval bezpečnostní složky atd. Brežněv pokus o domluvu vzdal a vydal příkaz k zahájení operace Dunaj. 17. srpna se tak vojska pěti zemí Varšavské smlouvy vydala směrem k československým hranicím.

3. Okupace 20. -21. srpna 1968

21. srpna 1968, v den invaze armád pěti zemí Varšavské smlouvy do Československa, uveřejnil sovětský list Pravda zprávu agentury TASS, podle které českoslovenští představitelé sami požádali o zásah ozbrojených sil proti hrozící kontrarevoluci (Příloha č. 3). Tisková zpráva však zapomněla zveřejnit jména údajných žadatelů. Tato zpráva okamžitě zavdala důvod ke spekulacím, že okupační vojska přišla na písemné pozvání od některých stoupenců konzervativní opozice ve vedení ÚV KSČ. Vznikla legenda o zvacím dopisu, která symbolizovala zradu na národu i reformách. Dopis byl přisouzen těm členům ÚV, kteří se v právních dnech okupace zkompromitovali s interventy. Sami obvinění se od podepsání dopisu distancovali, ale věřil jim málokdo (15. července 1992 se dva ze zvacích dopisů - hovořilo se o několika verzích - našly ve Státním archivu Ruské federace). Operace Dunaj a přípravy na ní byly nejrozsáhlejší vojenskou operací v poválečných dějinách Evropy. Vojenské plány byly výhradně dílem sovětské generality a čtyři menší účastníci převzali přidělené úkoly. V prvním sledu vstoupilo do Československa 150 000 vojáků, následovalo další 450 000 (z techniky zde bylo nasazeno 6300 tanků, 800 letadel a 2000 kanónů). Pravdou je, že sovětské velení žádný výrazný odpor nečekalo. Pasivita československé armády měla být zajištěna osobní intervencí přímo u L. Svobody a ministra obrany M. Dzúra. Z vojenského hlediska proběhla akce Dunaj naprosto hladce a přesně podle plánu. První tanky překročily hranice ve Vejprtech už 20. srpna ve 21 hodin a 45 minut., přibližně ve stejné době přistála na Ruzyni první dvě sovětská letadla se spojaři a agenti KGB na palubě - nevzbudila přitom žádnou pozornost, neboť se jednalo o řádně ohlášené vojenské speciály ze SSSR. Krátce před 23. hodinou je letiště v Ruzyni obsazeno a zastavuje se na něm veškerý provoz. Od 23. hodiny se přes všechny hraniční přechody valí do Československa kolony armád pěti zemí, telefony na hranicích jsou odštěženy, pohraničníci odzbrojeni. V prvních minutách invaze přijíždí sovětský velvyslanec Červoněnko na Hrad za Svobodou a oznamuje mu, že vojska právě překročila hranice. Prezident reaguje slovy, že intervenci nevíta, ale ujišťuje, že armáda nebude klást odpor. Následně je obsazen i generální štáb v Praze - Dejvicích a operace se naplno rozjíždí. Obyvatele probouzí 21. srpna ze spánku neobvyklé dunění. Zpočátku není jasné, co se děje, ale brzy se občané dozvídají z rozhlasu po drátě, že jsme obsazováni. Krátce před půlnocí se o invazi dozvídá také předsednictvo ÚV KSČ, které 20. srpna jednalo dlouho do noci. Zdá se,

že někteří členové nejsou příliš překvapeni, v šoku je naopak A. Dubček. Reformisté narychlo sepisují svolání Všem lidu Československé socialistické republiky (Příloha č. 4), ve kterém invazi jednoznačně odsuzují, ale přesto vyzývají občany ke klidu. Prostřednictvím prohlášení svolávají k mimořádnému zasedání vlády, parlament i širší plénum ÚV. Při sestavování svolání dojde mezi členy představenstva k hádce. Reformisté vyčítají konzervativcům, že Sověti přicházejí na jejich pozvání, ti přísahají, že je nepozvali, ale snaží se vydání svolání oddálit, protože doufají, že budova bude obsazena. Neuspějí a utrpí tím první porážku. Prohlášení proti okupaci je následně schváleno poměrem 7 ku 4. Ředitel Ústřední správy spojů K. Hoffman se snaží zmanipulovat média a vnutit jim zveřejnění textu o údajném pozvání vojsk. Neuspěje, naopak Mlynář jim krátce před tím nadiktuje do telefonu oficiální verzi dokumentu z předsednictva ÚV. Do budovy rozhlasu na Vinohradské třídě krátce nato pronikají tajní policisté. Přesto se v 1. 55 poprvé vysílá prohlášení proti okupaci. Hoffman nechává vypnout všechny dostupné vysílače. V časných ranních hodinách vydávají všechny deníky a časopisy (včetně Rudého práva) mimořádné vydání svolání Všem lidu. Krátce před pátou je na území celého státu obnoveno vysílání Československého rozhlasu, redaktoři odsuzují invazi a opět čtou prohlášení Všem lidu, které tentokrát slyší všichni posluchači. Redaktoři se snaží spojit s vedoucími představiteli země, ale bez úspěchu, tušíc, že vládní i stranické budovy jsou postupně obsazovány, vyzývají je, aby se s nimi sami spojili. Obsazení Prahy proběhlo velmi rychle. Ve 4.30 je již obklíčena také budova sekretariátu ÚV KSČ, ve které je izolován Dubček a několik dalších členů představenstva. Dav demonstrantů, který se o vpádu cizích vojsk dozvěděl z rozhlasu, se pokusil bránit budovu vlastními těly, Sověti pálí do vzduchu, umírá však jeden z demonstrantů. V ranních a dopoledních hodinách jsou obsazovány další budovy po celé zemi a záhy i sdělovací prostředky. Demonstranti začínají zaplňovat ulice, snaží se zastavovat tanky a diskutovat s vojáky. K dramatickému středu dochází před budovou Československého rozhlasu (17 mrtvých). Z rozhlasu se po 8. hodině ranní konečně ozývá prezident Svoboda, ale jeho projev je zklamáním. Invazi neodsuzuje a vyzývá jen k zachování klidu. Sověti si ho předem správně vytypovali jako slabý článek v československém vedení. Spiklenci vedení Indrou a Biľakem se skrývají na sovětském velvyslanectví a nevzdávají se plánu na vytvoření prosovětské rolnicko-dělnické vlády. Doufají, že jim ji Svoboda posvětit. Kolem deváté hodiny jsou Dubček, Smrkovský, Kriegel a Špaček zatčeni "jménem vlády Aloise Indry", jsou předáni KGB a následně přepraveni letadly do Užhorodu na Podkarpatské Rusi. V deset hodin přijme Svoboda spiklence, jejich návrh na vládu vyslechne, ale nakonec ji nejmenuje. Po jejich odchodu zasedá legální vláda (někteří členové jsou sice nezvěstní, ale stále je usnášeníschopná), odsuzuje invazi a žádá odchod vojsk. V utajených prostorách se schází také Národní shromáždění (parlament) a neúplný ÚV KSČ a oba orgány se přidávají k odsouzení invaze, parlament se dokonce obrací na OSN. Je vyhlášen nový termín mimořádného 14. sjezdu KSČ - na 22. srpna (je svolán prostřednictvím televize a rozhlasu). V poledne je jasné, že snaha okupantů a spiklenců eliminovat sdělovací prostředky, zcela selhala. I když jejich oficiální redakce jsou dávno obsazené, fungují dál a podporují legální vládu. Neustále se rozšiřují nové a nové letáky. Vysílání obnovuje i Československý rozhlas. V mnoha městech se pokusili lidé zabránit tankům v cestě, hází po nich vajíčka, rajčata, někdy kameny. Vojáci jsou nervózní, občas se ozve střelba a umírají lidé - výhradně však českoslovenští občané, nebyl zaznamenán jediný případ násilí proti okupačním vojákům. V dalších dnech se situace ještě přiosťruje a mezi obyvateli se šíří panika. Rozhlas a televize plnily v těchto dnech naprosto nezastupitelnou úlohu - informovaly, organizovaly, povzbuzovaly veřejnost. V rozhlasu promlouval J. Dienstbier a V. Havel, v televizi se střídali J. Kantůrek, V. Škutina

nebo V. Tosek - jejich hosty byly známé osobnosti jako E. Zátpek, J. Jirásková, V. Chramostová a další. Většina z nich nesměla v dalších letech veřejně vystupovat. K velkému překvapení Sovětů se ukázalo, že ani přes 6000 tanků zřejmě nezabrání svolání 14. mimořádného sjezdu KSČ (přerušit přípravy a zabránit svolání byl jeden z hlavních politických cílů invaze). Urychlené přípravy koordinoval městský výbor v Praze, vše v souladu s platnými stanovami a organizátory tedy nebylo možné nařknout z nelegálního postupu. Ráno 22. srpna se situace v městech nijak zvlášť nezměnila. Všude bylo plno tanků a vojáků, jen už s nimi nikdo nediskutoval a mottem dne - kdy se teploty vyšplhaly ke 30° - bylo "Ani hlt vody okupantům!". Pokračovalo obsazování budov a byl vyhlášen zákaz vylepování letáků, veřejného shromažďování a nočního vycházení. Pouze třetí ze zákazů byl ze strachu respektován. V 11 hodin se delegáti mimořádného sjezdu sešli v závodní jídelně podniku ČKD Elektronika v Praze - Vysočanech. Nedostavili se pouze unesení nebo nezvěstní členové a pak početná skupina delegátů ze Slovenska vedená G. Husákem, který ale už v té době sprádal vlastní plány - naprosto smířen s okupací a zastavením reform. I tak bylo plénium usnášeníschopné. I když se Sověti o místu konání přeci jen dozvěděli, netroufli si jej rozehnat. Aktuální zprávy z jednání přenášely legální televize a rozhlas. Sjezd zvolil nové předsednictvo i ústřední výbor (bez jediného kolaboranta), odsoudil ostře okupaci a vyzval cizí vojska k okamžitému odchodu. Vyzval rovněž ke generální stávce: 23. srpna od 12 hodin. Svoboda odmítl další návrh na vytvoření dočasné kolaborantské vlády a Brežněv přestal s kolaboranty počítat. Večer 22. srpna obdržel Svoboda pozvání do Kremlu, delegaci doplnili ještě tři zástupci vlády (mj. i G. Husák) a tři představitelé konzervativní opozice. Složení delegace vzbuzovalo oprávněné obavy u Národního shromáždění i nového ÚV, neboť mezi pozvanými nebyl jediný opravdový stoupenec reform. Na schůzku byli dopraveni i unesení členové ÚV. Během rozhovorů Dubček hájil československý vývoj před 21. srpnem, Svoboda již tehdy zřejmě vyslovil souhlas s hlavními body tzv. moskevského protokolu. Brežněv při schůzkách získával přehled o názorech jednotlivých představitelů a následně se rozhodl, co s nimi. Unesení reformátoři trvají na pokračování změn a proto musí být odstraněni, konzervativci se v minulých dnech neosvědčili, ale přijatelná pro něj byla třetí skupina - zatím zastoupená Svobodou a Husákem, která byla ochotná plně se podřídit sovětské linii. V dalších dnech se v Kremlu poprvé schází představenstvo ÚV KSČ. Je předložen tzv. moskevský protokol, který je sice formulován jen obecně, ale i tak znamená významné omezení státní suverenity Československa. Dubček a ostatní reformisté dlouho odmítali dokument podepsat, ale pod výhrůzkami občanskou válkou a krveprolitím, tak nakonec 27. srpna učinili. Nepodepsal pouze Fr. Kriegel. Po návratu pronesl Dubček historický rozhlasový projev, ve kterém poprvé použil slovo normalizace. Během projevu se nedokázal ubránit emocím a prozradil tak občanům výsledek jednání.

4. Události následující

4. 1. Podzim 1968

Někteří reformisté nepřestávali ani po podpisu tzv. moskevského protokolu doufat, že se jim podstatu Pražského jara podaří uhájit i navzdory "kapitulaci" a přítomnosti okupačních vojsk. 31. srpna prosadilo vedení ÚV KSČ na svém prvním zasedání po návratu z Moskvy první z řady kompromisů: anulovalo mimořádný 14. sjezd a souhlasilo s hlavními body protokolu. Národní shromáždění už 13. září obnovilo cenzuru a svou činnost musely ukončit všechny nekomunistické aktivity. Stále výrazněji se prosazoval člen ÚV KSČ a místopředseda vlády G. Husák, kterého silně podporovala Moskva. Na počátku října proběhlo druhé jednání v Moskvě a krátce po návratu muselo československé vedení podepsat dohodu o dočasném pobytu sovětských vojsk na československém území. 28. října protestovali proti nastupující normalizaci studenti a dělníci v mnoha českých a slovenských městech a někteří studenti přikročili ke stávce. Na listopadovém zasedání ÚV rezignoval přední reformista Z. Mlynář a zvedla se vlna emigrace československých občanů do západní Evropy. Zpočátku nebyla příliš nápadná - studenti se "jen" nevraceli ze stáží a brigád, kdo mohl, vyřizoval si víza pro cestu na Západ. Objevovaly se politické útoky proti reformnímu křídlu. Autorita KSČ však během podzimu 1968 rychle upadala. Odpor proti sovětské okupaci se měnil na protikomunistickou náladu.

4. 2. Rok 1969

Události, ke kterým došlo od dubna do září roku 1969, definitivně pohřbily ideje Pražského jara a reformu. Nicméně první dramatická událost se stala hned v lednu 1969 - konkrétně 16. ledna. Student historie a politické ekonomie Jan Palach se na protest proti okupaci pokusil o sebeupálení. Následkům vážných zranění o několik dní později podlehl. Jeho čin vzbudil obrovský ohlas mezi lidmi nejen v Československu, ale i v zahraničí a jeho pohřeb (25. ledna) se přeměnil v celonárodní tichou demonstraci proti začínající normalizaci. Pro nastupující režim byl jeho čin trvalou výčitkou a tak vyvinul velké úsilí Palacha samotného i jeho skutek zdiskreditovat. Jeho nástupce pak označoval za "duševně nemocné" (Jan Zajíc, Josef Hlavatý, Evžen Plocek...) Další významnou událostí roku 1969 byla tzv. "hokejová aféra" - 20. -21. března. 20. března porazili českoslovenští hokejisté na mistrovství světa ve Stockholmu sovětský tým. Oslavy vítězství však postupně přerostly v protisovětskou demonstraci spojenou s předem připravenými provokacemi. Tato aféra se stala pro G. Husáka vítanou záminkou k odstranění reformního křídla KSČ. 17. dubna se tak sešlo plénum ÚV KSČ, které odvolalo Dubčeka a jeho vedení. Nově zvolené předsednictvo mělo v čele Gustáva Husáka, který okamžitě odstartoval proces konsolidace a jako hlavní cíl strany vytkl "obnovu mocenského monopolu" a boj proti "pravicově-oportunistickým silám". S velkými obavami očekávalo normalizační vedení první výročí okupace. Na případný zásah vyčlenila armáda 20 tisíc vojáků, 310 tanků a 200 obrněných transportérů. Další síly zmobilizovala Veřejná bezpečnost a Lidové milice. Vedení chtělo Sovětům dokázat, že má situaci pevně pod

kontrolou. Průběh prvního výročí byl skutečně velmi bouřlivý. Na hlavní demonstraci přišlo 21. srpna asi 100 000 protestujících, další tisíce protestovaly i v dalších městech. Brutalita policejního zásahu proti nim byla naprosto nepřiměřená. Během demonstrací zemřelo 5 lidí, 49 jich utrpělo zranění, 2414 bylo zatčeno a 1526 následně odsouzeno na základě tzv. pendrekového zákona. (Příloha č. 5) Poslední tečkou za Pražským jarem bylo tzv. "definitivní řešení", ke kterému přikročilo Husákově vedení na zářijovém zasedání ÚV KSČ. Smrkovský a Dubček byli odvoláni z předsednictva a bylo vyloučeno všech 80 členů kooptovaných 31. srpna 1968. Reformátoři byli záhy vyloučeni ze strany a brzy po nich následovaly i statisíce řadových členů. V lednu musel Černík odstoupit z funkce předsedy vlády. Začal normalizační rok 1970 a Československo se vrátilo hluboko před leden 1968.

5. Závěr - důvody neúspěchu

Z dnešního pohledu je jasné, že tehdejší pokus o československou reformu neměl od začátku téměř žádnou naději na úspěch. Špatně odhadnuta byla i mezinárodní situace, invaze sovětských sil a lhostejnost (nebo spíše upřednostnění vlastních zájmů) západu vůči ní byla snadno předvídatelná a nijak překvapující. Evropa a celá severní polokoule byly již od války rozděleny na dva vojensko-politické bloky - kolem NATO a Varšavské smlouvy - a vedené supervelmocemi USA a SSSR. Obě strany si ve zbrojení nijak nezádaly, ale po karibské krizi (1962), kdy došlo málem k vyhlazovací jaderné válce, se snažily o zlepšení vztahů, nalezení možností, jak být a žít vedle sebe a vyhnout se přímému střetu. Takže i když tehdejší americký prezident Lyndon B. Johnson sovětskou invazi do Československa formálně odsoudil, nadále bylo hlavním cílem zlepšování vztahů se SSSR. Reformní politici se na jaře 1968 ocitli mezi mlýnskými kameny tlaku z Kremlu a probouzející se občanské společnosti. Nechtěli se vzdát své mocenské suverenity, která se odvozovala od autority moskevského centra, a zároveň si toužili uchovat popularitu a znovu získat legitimitu od veřejnosti, jejíž intence byly zcela v rozporu se záměry Moskvy. Veřejnost procházela živelnou, ale občansky ukázněnou diverzifikací a pluralizací názorů, zájmů a očekávání, která však nestačila zřetelněji vykrystalizovat. V létě 1968, a zvláště po vojenské okupaci země, zavládla mezi politikou a veřejností zdánlivá jednota, založená na zásadním nedorozumění. V pouličních protestech se spontánně zrodil politický program svobody a nezávislosti, jehož obhajobu očekávala veřejnost od politické reprezentace internované v Moskvě. Ta však nikdy nechtěla zajít tak daleko, mnohem důležitější bylo pro ni udržení moci a socialismus, který společnost nyní vnímala spíše jako ideál než jako programový cíl. Ve svobodných poměrech by nutně došlo ke střetu různých představ a zájmů, které by nezůstaly omezeny na „demokratický socialismus“, tak jako tomu bylo po listopadu 1989.

6. Přílohy

Příloha č. 1:

Úvodní teze Akčního programu Komunistické strany Československa - deník Práce, 10. 4. 1968, 5. duben, Praha. - Akční program KSČ.

Ústřední výbor KSČ, vědom si svého závazku k tradicím komunistického hnutí, předkládá straně a všem pracujícím naší socialistické vlasti program své politické práce pro nejbližší období. Ústřední výbor, opíraje se o zkušenosti socialistických zemí a mezinárodního dělnického hnutí, vychází důsledně při tvorbě programového prohlášení z československých podmínek. Navrhujeme řešit vážné a neodkladné problémy současného života podle svého nejlepšího vědomí a svědomí; myšlenky a plány, které nás přitom vedou, nespady lacino do klína. Vyplývají z tvrdých a mnohdy draze zaplacených zkušeností minulých let. Každý z nás - ten dříve, onen později - se k nim musel propracovávat a probojovávat na základě dlouholetých zkušeností. Nyní nastala doba, kdy komunisté nastoupili k obratu v celém životě strany, v cestách výstavby nové společnosti. Jsme přesvědčeni, že síla našeho hnutí - dnes snad víc než kdykoliv dříve - spočívá jen a jen v tom, že každý komunista a každý občan naší socialistické vlasti chápe, oč jde v těchto pohnutých, nesnadných chvílích, že rozumí tomu, kde je jeho místo, kam napřít síly, kde leží úskalí a kudy vede cesta vpřed. Cesta Československa k socialismu Společenský pohyb v českých zemích i na Slovensku byl ve 20. století nesen dvěma největšími proudy - národněosvobozeneckým hnutím a socialismem. Národněosvobozenecký boj obou národů vyvrcholil vznikem samostatného státu, v němž se poprvé v dějinách uskutečnilo státně politické spojení Čechů a Slováků. Vznik Československé republiky byl významným pokrokem v národním i společenském rozvoji obou národů. Demokratické zřízení odstranilo staré monarchistické přežitky, vytvořilo příznivé podmínky pro rychlý rozvoj všech oblastí národního života. Předválečné buržoazní zřízení však nevyřešilo tíživé třídní antagonismy a nedokázalo položit spolehlivé základy trvalé prosperity nového hospodářského celku a zaručit dělníkům a pracujícím plnou zaměstnanost a existenční jistotu. Jeho národnostní režim, i když liberální k menšinám, ignoroval svébytnost slovenského národa a nepodařilo se mu vyloučit působení reakčního extrémního nacionalismu a nastolit žádoucí soulad mezi všemi národnostmi republiky. V poměrech tehdejší kapitalistické Evropy pak nemohla být natrvalo zabezpečena ani samostatnost naší republiky. Na tyto nedostatky se pokoušely odpovědět pokrokové síly. Jejich nejenergičtější složkou byla KSČ, která usilovala o socialistickou koncepci československé společnosti. V širokém proudu protifašistického hnutí, které se zrodilo v souvislosti s rozbitím meziválečného Československa a zejména v průběhu národněosvobozeneckého boje, se začalo rýsovat sepětí socialismu s národním a demokratickým pohybem. V národní a demokratické revoluci let 1944-1945 se poprvé uskutečnila jednota národních a demokratických hodnot socialismu: demokratické a národní hnutí se počalo socializovat a socialismus se stal vskutku národním a demokratickým dílem. Cesta Československa k socialismu, na jejímž počátku v letech 1944-1945 je Slovenské národní povstání a Pražské povstání, je zdrojem nejpokrokovější tradice novodobých českých a slovenských dějin. Republika, jejíž osvobození bylo výsledkem hrdinného boje Sovětské armády a národně osvobozenického boje československého lidu, obnovila se na nových

základech. Ty umožňovaly řešit nejpalčivější národnostní problémy země; státní existence republiky byla zajištěna úzkým spojenectvím se Sovětským svazem, znárodněním získala republika ekonomický systém vytvářející podmínky nejen pro rychlou obnovu, ale i pro další rozvoj hospodářství k socialismu. Podstatné rozšíření neformálních politických svobod bylo opravdovým vrcholem celé demokratické tradice československého rozvoje. Socialismus se stal ztělesněním moderního národního programu Čechů a Slováků. Socialistickou představu společnosti uskutečňovalo Československo jako prvá průmyslová země. Politika československé cesty k socialismu, uplatňovaná v letech 1945-1948, byla výrazem snahy respektovat složitost specifických vnitřních i mezinárodních podmínek Československa. Obsahovala mnoho prvků, jejichž poznání může přispět k našemu nynějšímu úsilí o demokratizaci socialistického zřízení. Hlásíme se k tradicím osvobozenického zápasu, jehož se zúčastnili vlastenci doma i na různých místech Evropy a světa a za jehož ideály položilo život 375 tisíc vlastenců. Budeme podporovat vědecký výzkum historie obou národů, jehož závěry nemohou být nikým dekretovány, ale mohou být jen výsledkem studia historie samé. Únorové vítězství pracujícího lidu bylo důležitým mezníkem v socialistickém vývoji poválečného Československa, které vytvářelo předpoklady pro urychlený pochod k socialismu. Po únoru 1948 vstupovala strana na novou cestu socialistické výstavby s fondem velké důvěry a podpory širokých vrstev. Byla to obtížná cesta. V rozpolceném světě, zachváceném studenou válkou, musely naše národy věnovat zvýšené úsilí zabezpečení těžce vydobyté národní existence a soustřeďovat se na posílení obrany své i všech socialistických států. Výstavba nové republiky, která zdaleka neměla všechny potřebné vnitřní zdroje pro rozvoj ekonomiky, úzce souvisela s vývojem a problémy celého socialistického tábora. Začlenění republiky do soustavy socialistických států přineslo podstatné změny ve směru vývoje národního hospodářství i v jeho vnitřní struktuře, v povaze státního i společenského zřízení. Šlo o to respektovat společné úkoly těchto zemí, v nichž boj proti ekonomickému a kulturnímu zaostávání, prolínající se s vytvářením nových vlastnických forem, hrál prvořadou úlohu. Tyto souvislosti a úkoly ovlivnily i tempa, formy a obsah hluboké ekonomické, sociální a politické přestavby, jíž procházela republika při budování socialismu. Vynutily si mimořádné vypětí sil dělnické třídy a všeho našeho lidu, velkou obětavost komunistů, nezištnou práci desetitisíců funkcionářů. Velikosti, mimořádnosti a náročnosti přeměn však odpovídala i rozpornost vývoje, závažné nedostatky, neřešené problémy a deformace socialistických principů, které jsou nazývány kultem osobnosti. Budování nového společenského řádu bylo poznamenáno nedostatkem zkušeností a poznání, dogmatismem a subjektivismem. Mnohé dobové jevy, podmíněné zostřenou mezinárodní situací a vynucenými vysokými tempy průmyslové výstavby, byly chápány jako obecně platné formy života a vývoje socialistické společnosti. Stupeň vývoje socialistických států začátkem padesátých let a ustrnutí tvůrčího rozvoje poznání, které provázelo kult osobnosti, podmínily i mechanické přejímání a rozšíření představ, zvyklostí a politických koncepcí, které odporovaly našim podmínkám a tradicím. Tehdejší vedoucí orgány a instituce strany a státu nesou za toto přejímání plnou odpovědnost. Centralistické a direktivně administrativní metody, použité v boji proti zbytkům buržoazie a při upevňování moci v podmínkách zostřeného mezinárodního napětí po únoru 1948, byly v této situaci neoprávněně přenášeny do dalšího vývojového období a postupně přerůstaly v byrokratický systém. Ve vnitřním životě republiky se objevilo sektářství, potlačování demokratických práv a svobod lidu, porušování zákonnosti, prvky zvláště a zneužívání moci, což vedlo k podlamování iniciativy lidí a navíc těžce a nespravedlivě postihlo mnoho občanů, komunisty i nekomunisty. Nenapravitelné ztráty, jež tehdy utrpělo naše hnutí, zůstanou provždy výstrahou před podobnými metodami. Mimořádné vypětí sil

našeho lidu přineslo dějinně významné úspěchy. Byly uskutečněny základní socialistické společenské přeměny a socialistické zřízení pevně a natrvalo zapustilo v naší zemi kořeny. Naše společnost, v níž výrobní prostředky jsou převážně v rukou socialistického státu nebo sdružení pracujících, odstranila kapitalistické vykořisťování i sociální křivdy s ním spjaté. Každý občan naší republiky má právo na práci a má základní sociální jistoty. Naše společnost prošla obdobím industrializace, disponuje rozsáhlou průmyslovou základnou. Dosáhli jsme významných úspěchů v rozvoji vědy a kultury, v nebyvalé šíři vzrostly možnosti širokých vrstev lidu nabývat patřičného vzdělání. Pevně je zabezpečeno mezinárodní postavení republiky v soustavě socialistických států. Od konce padesátých let nastoupila naše společnost do nové etapy vývoje. Na této skutečnosti se postupně utvářela politická linie, kterou chceme tvůrčím způsobem uplatňovat a rozvíjet. Charakteristické pro současnou etapu je: - neexistují již antagonistické třídy a hlavním rysem vnitřního vývoje se stává proces sbližování všech sociálních skupin naší společnosti; - dosavadní metody řízení a organizace národního hospodářství se přežily a naléhavě vyžadují změny, tj. ekonomickou soustavu řízení, která by dovedla prosadit obrát k intenzivnímu růstu; - bude nutno připravit zapojení země do procesu vědeckotechnické revoluce ve světě, což si vyžádá zvlášť intenzivní spolupráci dělníků a rolníků s technickou a odbornou inteligencí a což bude klást vysoké nároky na znalost a kvalifikaci lidí, na uplatnění vědy; - široký prostor pro společenskou iniciativu, otevřenou výměnu názorů a demokratizaci celého společenského a politického systému se stává doslova podmínkou dynamiky socialistické společnosti - podmínkou, abychom obstáli v soutěži před světem a čestně splnili své povinnosti vůči mezinárodnímu dělnickému hnutí. Jde o překonání příčin hluboké společenské krize. Již v době, kdy se tato linie strany utvářela a začínala uplatňovat, střetávala se s nepochopením pro nové úkoly, s recidivami překonaných metod práce, vzniklých v době, kdy v naší zemi existoval třídní boj, s odporem těch, jimž tak či onak vyhovovaly deformace socialistické skutečnosti. Chceme otevřeně vyložit, k jakým chybám a deformacím přitom docházelo a jaké jsou jejich příčiny, abychom je mohli co nejrychleji překonat a soustředit všechny síly na zásadní strukturální přeměny našeho života, před kterými v současné době stojíme. Už po XX. sjezdu KSSS, který byl obrodným podnětem pro rozvoj socialistické demokracie, přijala strana některá opatření, jejichž smyslem bylo překonat byrokraticko-centralistické, sektářské způsoby řízení nebo jejich pozůstatky, znemožnit, aby prostředky třídního boje byly obráceny proti pracujícím. Mnoho komunistů a celé pracovní kolektivy se snažili otevřít cestu pokrokovému rozvoji ekonomiky, životní úrovně, vědy a kultury. Čím jednoznačněji byl překonán třídní antagonismus a vytvářeny základy pro socialistickou jednotu, tím naléhavěji kladli důraz na rozvoj spolupráce všech pracujících, všech sociálních vrstev, skupin a národností naší země a na zásadní přeměnu metod použitých v období ostrého třídního boje. Oprávněně přitom spatřovali v rozvoji socialistické demokracie hlavní společenskou podmínku pro realizaci humanistických cílů, které jsou vlastní socialismu. Setkávali se však s nepochopením, zábránami a v některých případech i s přímým potlačováním. Přetrvávání metod z období třídního boje vyvolávalo umělé napětí mezi sociálními skupinami, národy a národnostmi, různými generacemi, komunisty a nestraníky v naší společnosti. Dogmatické přístupy bránily plnému a dostatečně rychlému přehodnocení představ o povaze socialistické výstavby. Přijatá opatření proto nepřinesla očekávané výsledky. Naopak, průběhem let se hromadily obtíže a uzavíraly se v kruh. Nebyly včas překonány subjektivistické představy, jako by výstavba nové společnosti byla závislá pouze na urychleném extenzivním vývoji výroby. To vedlo k překotnému rozšiřování těžkého průmyslu, k neúměrným nárokům na pracovní síly, suroviny a nákladné investice. Taková hospodářská politika prosazovaná administrativně direktivními cestami už neodpovídala

ekonomickým potřebám a možnostem země a vedla k vyčerpávání jejích materiálních a lidských zdrojů. Před ekonomiku se kladly nereálné úkoly, pracujícím se dávaly iluzorní sliby. Tato orientace prohlubovala nepříznivou, národním podmínkám neodpovídající strukturu výroby, v níž se nemohla dostatečně uplatnit domácí kvalifikovaná práce, způsobila značné technické zaostávání naší výroby, brzdila rozvoj služeb, vedla k porušení rovnováhy na trhu, zhoršovala mezinárodní postavení naší ekonomiky, zvláště podmínky směny naší národní práce se zahraničím, a nakonec musela vyústit ve stagnaci a v některých případech i ve snižování životní úrovně lidí. Bezprostředně byly tyto nedostatky vyvolávány, udržovány a stále znovu obnovovány především starou direktivní soustavou řízení: ekonomické prostředky, zbožně peněžní formy a tržní vazby byly nahrazovány přímou direktivou centra. Nerozvíjelo se socialistické podnikání. V hospodářském životě nebyla oceňována samostatnost, dělnost, odborná schopnost a iniciativa lidí, nýbrž naopak nesamostatnost, poslušnost, případně poklonkování směrem nahoru. Hlubší příčinou toho, že se udržovaly přežitelné způsoby řízení ekonomiky, byly deformace politického systému. Socialistická demokracie nebyla včas rozšiřována, metody revoluční diktatury se zvrhávaly v byrokratismus a staly se překážkou vývoje na všech úsecích našeho života. Tak se spojovaly politické chyby s ekonomickými obtížemi a vytvářel se mechanismus, který vyvolával bezmocnost, roztržku mezi teorií a praxí. Promarnil mnoho činnorodého úsilí pracovníků strany, státu, hospodářství, vědy i kultury. Když k tomu přistoupily i nepříznivé vnější okolnosti na počátku šedesátých let, došlo k vážnému hospodářskému otřesu. Odtud plynou dodnes potíže, s nimiž se denně pracující setkávají: po řadu let pomalý růst mezd, stagnace životní úrovně a zvláště stále se prohlubující zaostávání vůči vyspělým průmyslovým zemím v oblasti infrastruktury, katastrofální stav bytového fondu a nedostatečná bytová výstavba, havarijní stav dopravního systému, špatná kvalita zboží a služeb, nekulturnost životního prostředí a vůbec celkové podmínky, jež citelně postihují právě lidský faktor, možnosti rozvoje lidských sil a aktivity člověka, které jsou pro socialistickou společnost rozhodující. V lidech narůstalo roztrpčení a pocit, že přes všechny úspěchy, jichž bylo dosaženo, a přes všechno úsilí, jež bylo vynaloženo, pohybuje se socialistická společnost kupředu příliš ztuhle, s osudovým zpožděním a s morálně politickými defekty v lidských vztazích. Vznikaly pochopitelně obavy o socialismus, o jeho humanistické poslání a lidskou tvář. Někteří lidé propadli demoralizaci, jiní ztráceli perspektivu. Hlavní článek tohoto kruhu vězel v pozůstatcích či recidivách byrokratických, sektářských přístupů přímo ve straně. Nedostatečný rozvoj socialistického demokratického vlivu ve straně, nepříznivé ovzduší pro rozvoj aktivity, zakřikování či dokonce potlačování kritiky - to vše znemožňovalo rychlou, včasnou a důslednou nápravu. Stranické orgány přejímaly úkoly státních a hospodářských orgánů a společenských organizací. Docházelo k nesprávnému srůstání stranického a státního řízení, k monopolnímu mocenskému postavení některých složek. To vedlo k nekvalifikovaným zásahům, k podlamování iniciativy na všech stupních, k lhostejnosti, ke kultu průměrnosti a k nezdravé anonymitě. V důsledku toho se rozmohla nezodpovědnost a nekázeň. Mnoho správných usnesení nebylo splněno. Těžce tím trpělo teoretické myšlení, znemožňovalo se včasné rozpoznávání nedostatků a nebezpečí spojených se starým řídicím systémem. Zdržovala se náprava v ekonomice i politice. Všechny tyto otázky se stávaly ohniskem střetávání těch sil, které si vynucovaly zásadní změny, s nositeli starého pojetí. Při tom se vyjasňovaly pozice a prosazoval se nutný společenský pokrok. Prosincové a lednové zasedání ústředního výboru KSČ podrobilo otevřeně a věcně kritice hlavní příčiny uvedených nedostatků i jejich nositele a začalo s nápravou přímo ve vedoucích orgánech strany. Za bezprostřední příčinu označilo skutečnost, že uvnitř strany došlo k přílišné koncentraci

rozhodování, že vzniklo mimořádné postavení jednotlivců, především s. A. Novotného. Tato kritika umožnila, aby celá strana a společnost nastoupily k překonávání starých přístupů a sektářsko-byrokratických praktik na podkladě sebekritického zhodnocení dosavadní práce odshora dolů, aby se vytvořila skutečná jednota naší společnosti na základě socialistického demokratismu, aby se důsledně uplatnily zásady nové soustavy ekonomického řízení, aby došlo k modernizaci a racionalizaci našeho života, aby se otevřela dlouhodobá perspektiva postupného zapojení země do procesu vědeckotechnické revoluce - aby se tedy ve všech směrech v naší společnosti obrozovaly síly socialismu a nastoupily na nové cesty socialistického vývoje. Politika jednoty a důvěry Rozhodující pro socialistický rozvoj naší země bylo utvoření širokého svazku pokrokových sil měst i venkova v čele s dělnickou třídou a jednota českého a slovenského národa. Usnesení XIII. sjezdu KSČ postavilo úkol: »Ve vnitřním životě země dále upevňovat svazek dělnické třídy, která je vedoucí silou naší společnosti, družstevního rolnictva a socialistické inteligence jako politický základ našeho státu, přispívat k vzájemnému sbližování tříd a vrstev, národů a národností naší země a upevňovat jejich jednotu. « Smyslem dnešní politiky je utvářet a stále obnovovat demokratické vztahy spolupráce a důvěry mezi společenskými skupinami bez rozdílu, sbližovat jejich snahy, sjednocovat jejich síly na podkladě socialistického rozvoje celé společnosti. Všechny společenské třídy, vrstvy, skupiny, oba národy a všechny národnosti naší společnosti se shodují v základních zájmech a cílech socialismu. Jednou z velkých vymožeností dosavadního socialistického vývoje je, že rozhodující pro hodnocení postavení a činnosti lidí v naší společnosti jsou jejich pracovní zásluhy a pokroková společenská aktivita, a nikoli jejich příslušnost k té či oné třídě nebo vrstvě. Strana rozhodně odsuzuje pokusy stavět jednotlivé třídy, vrstvy a skupiny socialistické společnosti proti sobě a bude odstraňovat všechny příčiny, které vytvářejí mezi nimi napětí. Ve jménu jednoty a celospolečenského zájmu nelze ovšem přehlížet nebo zastírat různé potřeby a zájmy, které mají jednotliví lidé a sociální skupiny podle svého pracovního zařazení, kvalifikace, věku, pohlaví, národnostní příslušnosti atd. V minulosti jsme se této chyby často dopouštěli. Socialismus se může rozvíjet jen tím, že otevře prostor pro uplatnění různých zájmů lidí a na tomto základě bude demokraticky vytvářet jednotu všech pracujících. To je hlavní pramen svobodné společenské aktivity a rozvoje socialistického zřízení. Strana se opírá i nadále bude opírat o dělnickou třídu, která prokázala, že je s to nést hlavní váhu socialistického úsilí. V současných podmínkách spoléháme zvláště na ty dělníky, kteří svou uvědomělostí, tj. hlubokým pochopením skutečných zájmů a úkolů dělnické třídy v revoluční přestavbě celé společnosti, svou kvalifikací, sepeřím s moderní technikou, vysokou efektivností své práce i svou společenskou aktivitou výrazně přispívají k dalšímu pokroku naší výroby a celé naší společnosti. Dělnická třída nastoupila do revolučních bojů proto, aby odstranila jakékoliv vykořisťování, zrušila všechny třídní přehradu, aby umožnila osvobození všech lidí a spolu s nimi přetvořila podmínky lidského života i povahu lidské práce, otevřela prostor pro plnou seberealizaci člověka a tím vším změnila i sebe samu. Tyto dlouhodobé zájmy dělnické třídy nejsou ještě plně realizovány. Dělníci dostávají však dnes do rukou nové technické, společenské a kulturní prostředky, jež dovolují postoupit dál v proměně svých životních a pracovních podmínek, rozšířit prvky cílevědomého tvůrčího úsilí ve své činnosti. Jsme odhodláni důsledně otevřít cestu pro uplatnění všech tvůrčích a zdaleka nevyužitých sil, které má dělnická třída pro tyto úkoly. V minulosti neměli dělníci vždycky možnost uplatnit své bezprostřední a specifické zájmy. Strana bude proto usilovat o aktivizaci společenského života dělníků, o vytvoření prostoru pro využití všech jejich politických a sociálních práv prostřednictvím politických organizací, odborové organizace a posílením demokratického

vlivu kolektivů pracujících na řízení výroby. Bude usilovat o ulehčení namáhavých prací, o humanizaci práce a zlepšování pracovních podmínek dělníků. Jedním z nejvýznamnějších výsledků přeměn společenské struktury bylo vytvoření nové sociální skupiny, organicky srůstající s dělnictvem - družstevního rolnictva. Tato skutečnost musí být politicky doceněna. Strana bude usilovat o úplné hospodářské zrovnoprávnění zemědělství s průmyslem a o ocenění společenské důležitosti zemědělské práce.

Příloha č. 2:

Dokument Dva tisíce slov z 27. 6. 1968

Text manifestu 2000 slov, který patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem. Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějemi přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími. Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany; která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo. Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spolehnutí. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví i charakter. Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou zvůli vydávali za vůli dělnictva.

Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinni chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo rozumný samozřejmě v takovou vinu dělnictva neuvěří. Všichni víme, zejména to ví každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládnou, vládla jejich jménem zvlášť vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekněme, že někteří z nich si tuto špatnou hru dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odčiňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu a občanstvu, omezují pravomoc i početní stav úřednického aparátu. Jsou s námi proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud váhu! Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat, skrytě a nežalovatelně. Od začátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně. Musíme to říci a vědí to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už nic dobrého nečekali. Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věcí, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla tu výsadu, že byla v doteku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík; patří jí snad přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své i národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíš slabost starého vedení, které se zřejmě napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do plné formy dozrát všechny vadné prvky skryté už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenských změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry - tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politikové jistého typu. Pravda tedy nevítězí, pravda prostě zbývá, když se všechno ostatní prošťustruje! Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději. Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvala několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jediné dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali: Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let. Čas, který nastává, je léto s prázdninami a dovolenými, kdy se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsaďme se však, že naši milí odpůrci si nedopřejí letního oddechu, budou mobilizovat své zavázané lidi a budou si už teď chtít zařídit klidné svátky vánoční! Dávejme tedy pozor, co se bude dít, snažme se tomu porozumět a odpovídat. Vzdejme se nemožného požadavku, aby nám vždycky někdo vyšší podal k věci jediný výklad a jediný prostý závěr. Každý si bude muset udělat své závěry, na svou odpovědnost. Společné shodné závěry je možno najít jen v diskusi, k níž je nutná svoboda slova, která je vlastně jedinou naší demokratickou vymožeností letošního roku. Do příštích dnů však musíme jít také s vlastní iniciativou a vlastními rozhodnutími. Především budeme odporovat názorům,

kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, popřípadě proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. Mají zkušené funkcionáře, mají konečně pořad v ruce rozhodující páky a tlačítka. Před veřejností však stojí jejich Akční program, který je také programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejně konkrétní program. Je třeba požadovat, aby se svými místními akčními programy přišli před veřejnost v každém okrese a v každé obci: Tu náhle půjde o velmi obyčejné a dávno čekané správné činy. KSČ se připravuje na sjezd, který zvolí nový ústřední výbor. Žádejme, aby byl lepší než ten dnešní. Říká-li dnes komunistická strana, že své vedoucí postavení napříště chce opírat o důvěru občanů a ne o násilí, věřme tomu potud, pokud můžeme věřit lidem, které už teď posílá jako delegáty na okresní a krajské konference. V poslední době jsou lidé zneklidnění, že se postup demokratizace zastavil. Tento pocit je zčásti projevem únavy ze vzrušeného dění, zčásti odpovídá faktu: minula sezóna překvapivých odhalení, vysokých demisí a opájevých projevů nebývalé slovní smělosti. Zápas sil se však jen poněkud skryl, bojuje se o obsah a znění zákonů, o rozsah praktických opatření. Krom toho novým lidem, ministrům, prokurátorům, předsedům a tajemníkům, musíme popřát čas na práci. Mají právo na tento čas, aby se mohli buďto osvědčit, nebo znemožnit. Krom toho v centrálních politických orgánech nelze dnes čekat víc. Stejně projevíly nechtě podivuhodné ctnosti. Praktická kvalita příští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnicích. Při všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáři. Dobré hospodáře je třeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi špatně placeni a někteří ještě hůř. Můžeme žádat víc peněz - které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a předsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábět, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do modernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivě nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dělníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad. Jakožto zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost. Jestliže nelze v této době čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujme činnost Národní fronty. Požadujeme veřejná zasedání národních výborů. K otázkám, které nechceme nikdo znát, ustavujeme vlastní občanské výbory a komise. Je to prosté: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nálezný, žádají řešení, nedají se zakřiknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujeme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujeme výbory na obranu svobody slova. Organizujeme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujeme si je, vysíláme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujeme třeba na vratech. Podporujeme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládnost a stav všeobecné nejistoty. Vyhybejme se sousedským hádkám, neožirejme se v politických

souvislostech. Prozrazujme fyzly. Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slováky. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim - v českých zemích zvlášť a na Slovensku zvlášť - se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může trvat, na Slovensku dokonce o to líp, že jako "vybojovala větší svobodu". Veliké znepokojení v poslední době pochází z možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly. Tváří v tvář všem přesílám můžeme jediné trvat slušně na svém a nezačínat si. Svě vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbraní, pokud bude dělat to; k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké, přátelské a obchodní smlouvy dodržíme: Naše podrážděné výtky a neargumentovaná podezření musí jen ztěžovat postavení naší vlády, aniž nám pomohou. Rovnoprávné vztahy si beztak můžeme zajistit jediné tím, že zkvalitníme své vnitřní poměry a dovedeme obrodný proces tak daleko, že jednou ve volbách si zvolíme státníky, kteří budou mít tolik statečnosti, cti i politického umu, aby takové vztahy ustavili a udrželi. To je ostatně problém naprosto všech vlád všech menších států světa! Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli.

Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dovíme. Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.

autor: Ludvík Vaculík, novinář

Příloha č. 3:

Dokument: Tzv. Zvací dopis (1968)

Vážený Leonide Iljiči, s vědomím plné odpovědnosti za naše rozhodnutí se na Vás obracíme s následujícím prohlášením. Náš v podstatě zdravý polednový demokratický proces, náprava chyb a nedostatků minulosti i celkové politické řízení společnosti se vymykají postupně ústřednímu výboru strany z rukou. Tisk, rozhlas a televize, které jsou prakticky v rukou pravicových sil, ovlivnily veřejné mínění natolik, že se do politického života naší země začínají nyní bez odporu veřejnosti zapojovat živly nepřátelské straně. Rozněcují vlnu nacionalismu a šovinismu a vyvolávají antikomunistickou a protisovětskou psychózu. Náš kolektiv - vedení strany - se dopustil řady chyb. Nedokázali jsme správně obhájit a realizovat marxisticko-leninské normy stranického života, především principy demokratického centralismu. Vedení strany už není dále schopno úspěšně se hájit před útoky proti socialismu, není s to organizovat proti pravicovým silám ani ideologický, ani politický odpor. Sama existence socialismu v naší zemi je ohrožena. Politické prostředky a prostředky státní moci v naší zemi jsou nyní už do značné míry ochromeny. Pravicové síly vytvořily příznivé podmínky pro kontrarevoluční převrat. V této těžké situaci se obracíme na vás, sovětské

komunisty, vedoucí představitele KSSS a SSSR, s prosbou o poskytnutí účinné podpory a pomoci všemi prostředky, které máte k dispozici. Jedině s vaší pomocí lze dostat ČSSR z hroziícího nebezpečí kontrarevoluce. Uvědomujeme si, že pro KSSS a SSSR by tento poslední krok k ochraně socialismu v ČSSR nebyl snadný. Proto budeme ze všech sil bojovat vlastními prostředky. V případě, že by však naše síly a prostředky byly vyčerpány nebo nepřinesly pozitivní výsledky, považujte toto naše prohlášení za naléhavou prosbu a žádost o vaši akci a všestrannou pomoc. Vzhledem ke složitosti a nebezpečnosti vývoje situace v naší zemi vás žádáme o maximální utajení tohoto našeho prohlášení. Z tohoto důvodu píšeme osobně přímo Vám v ruštině. Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Antonín Kapek, Vasil Biľak

Příloha č. 4:

Provolání Všemu lidu Československé socialistické republiky

Vyšlo ve zvláštním vydání Rudého práva dne 21. srpna 1968

Všemu lidu Československé socialistické republiky

Včera, dne 20. srpna 1968, kolem 23. hod. večer překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů. V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva. Všichni vedoucí funkcionáři státu, KSČ i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členů svých organizací zvoleni podle zákonů a jiných norem platných v Československé socialistické republice. Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, předsednictvo ústředního výboru KSČ svolává plénum ÚV KSČ k projednání vzniklé situace.

Předsednictvo ÚV KSČ, 21. 8. 1968

Příloha č. 5:

Zákonné opatření č. 99/1969 Sb. z 22. srpna 1969

Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 22. srpna 1969 o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a k ochraně veřejného pořádku V zájmu upevnění a ochrany veřejného pořádku, který je v současné době hrubě narušován, zejména ze

shromáždění podle čl. 58 odst. 3 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci na tomto zákonném opatření: § 1 Kdo se po nabytí účinnosti tohoto zákonného opatření – účastní se akce narušující veřejný pořádek, kdo k takové akci vyzývá nebo ji podporuje, kdo neuposlechne výzvy veřejného činitele k zachování veřejného pořádku nebo kdo k takovému neuposlechnutí jiného vybízí, – kdo odpírá plnit povinnosti vyplývající z jeho služebního postavení nebo pracovního zařazení a ztěžuje tak úsilí o udržení veřejného pořádku či nerušeného chodu pracoviště nebo kdo jiného k takovému neplnění povinností vybízí, bude potrestán, pokud nejde o trestní čin, pro přestupek odnětím svobody až do tří měsíců nebo peněžitým trestem až do 5000,- Kčs nebo oběma těmito tresty.

§ 2

O přestupku podle § 1 tohoto zákonného opatření, jakož i u trestních činů pobuřování podle § 100, hanobení republiky a jejího představitele podle § 102 a 103, hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele podle § 104, poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112, útoku na státní orgán a orgán společenské organizace podle § 153 a 154, útoku na veřejného činitele podle § 155 a 156, ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a, podněcování podle § 164, schvalování trestného činu podle § 165, obecného ohrožení podle § 179 a výtržnictví podle § 202 trestního zákona, pokud byly spáchány po nabytí účinnosti tohoto zákonného opatření osobou vyhýbající se poctivé práci, a dále pro trestný čin příživnictví podle § 203 trestního zákona spáchaný po nabytí účinnosti tohoto zákonného opatření, zvyšují se horní hranice trestu odnětí svobody stanovené v zákoně o polovinu. Mimo to lze v těchto případech uložit též trest zákazu pobytu na dobu jednoho roku až pěti let. § 3 Rozhodovat o přestupku podle § 1 tohoto zákonného opatření, jakož i o trestných činech pobuřování podle § 100, hanobení republiky a jejího představitele podle § 102 a 103, hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele podle § 104, poškozování zájmů republiky v cizině podle § 112, ztěžování pravomoci veřejného činitele podle § 156a, podněcování podle § 164 a schvalování trestného činu podle § 165, dále o trestném činu výtržnictví podle § 202 a příživnictví podle § 203 trestního zákona přísluší u okresního soudu samosoudci. Pro řízení se užije přiměřeně předpisů trestního řádu s těmito odchylkami: a) přípravné řízení podle trestního řádu se nekoná; řízení před soudem se zahajuje na podkladě trestního oznámení orgánů SNB; b) samosoudce věc předběžně neprojednává a může ji vrátit k došetření toliko v případě, zjistí-li, že nepatří do jeho pravomoci; c) účast obhájce se připouští teprve v řízení před soudem; d) zadržení orgány SNB může trvat až tři týdny, je-li takové doby třeba k náležitému objasnění věci, zejména ke zjištění organizátorů akcí narušujících veřejný pořádek. § 4 Toho, kdo svou činností narušuje socialistický společenský řád a ztrácí tím důvěru potřebnou k zastávání dosavadní své funkce nebo svého dosavadního pracovního místa, lze z funkce odvolat, popřípadě s ním i okamžitě rozvázat pracovní poměr; jde-li o pracovníka, na něhož se nevztahují ustanovení zákoníku práce o rozvázání pracovního poměru, lze s ním pracovní, služební, popř. i jiný obdobný poměr propuštěním okamžitě skončit. Studenta lze za uvedených okolností vyloučit z dalšího studia. U učitelů vysokých a jiných škol může příslušný ministr z funkce odvolat, popřípadě i pracovní poměr okamžitě zrušit též proto, jestliže v rozporu se svými povinnostmi vychovávají svěřenou mládež proti zásadám socialistické společnosti a její výstavby. Případný nesouhlas odborového orgánu nemá odkladný účinek. K opatřením, která podle zákonů, statutů vysokých škol nebo fakult, vzorového řádu, pracovních řádů nebo zákoníku práce přísluší činit k okamžitému zrušení pracovního poměru nebo vyloučení ze studia orgánům škol nebo orgánům akademií věd, popřípadě jejím pracovištím, je oprávněný ministr školství nebo příslušný předseda akademie

věd nebo místopředseda akademie věd pověřený k tomu vládou. § 5 Příslušný orgán státní správy zastaví činnost dobrovolné nebo jiné organizace nebo jejího orgánu nejvýše na dobu 3 měsíců, popřípadě organizaci nebo její orgán rozpustí také tehdy, jestliže jejich činnost napomáhá narušování veřejného pořádku, šíření neklidu nebo neplnění úkolů pracoviště. § 6 Ustanovení § 2 odst. 3 zákona č. 126/1968 Sb. a § 8 odst. 3 zák. č. 81/1966 Sb. , ve znění zákona č. 127/1968 Sb. , se zrušují.

..

Toto zákonné opatření nabývá účinnosti dnem vyhlášení a platí do 31. prosince 1969.

Svoboda v. r.

Dr. Dubček v. r.

Ing. Černík v. r.

7. Použitá literatura:

Emmert, Fr. - Rok 1968 v Československu. Vyšehrad. Praha 2007. Hoppe, J. - Opozice '68. Prostor. Praha 2009.

Kaplan, K. - Kořeny československé reformy 1968 I., II. Doplněk. Brno 2000

Kaplan, K. - Kořeny československé reformy 1968 III., IV. Doplněk. Brno 2002.

Rambousek, O. - Gruber, L. - Zpráva dokumentační komise K 231. (Soubor dokumentů s komentářem) Toronto 1973.

Zákonné opatření č. 99/1969 Sb. (z 22. srpna 1969)